

Archeologienota
Groot-Bijgaarden (Dilbeek) – Alfons Gossetlaan
Gebouw K

Jef Kennis

Bornem
2023

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bv

Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Jef Kennis

All-Archeo bv
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2023/12.807/228

© All-Archeo bv

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	6
2.3	Onderzoeksopdracht	8
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	8
2.3.2	Beschrijving geplande werken	8
2.3.3	Werkwijze	19
2.4	Assessmentrapport	19
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	19
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	25
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	32
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	35
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	36
3	Samenvatting	37
4	Bibliografie	38
4.1	Publicaties	38
4.2	Websites	38
5	Bijlagen	39
5.1	Archeologische periodes	39

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

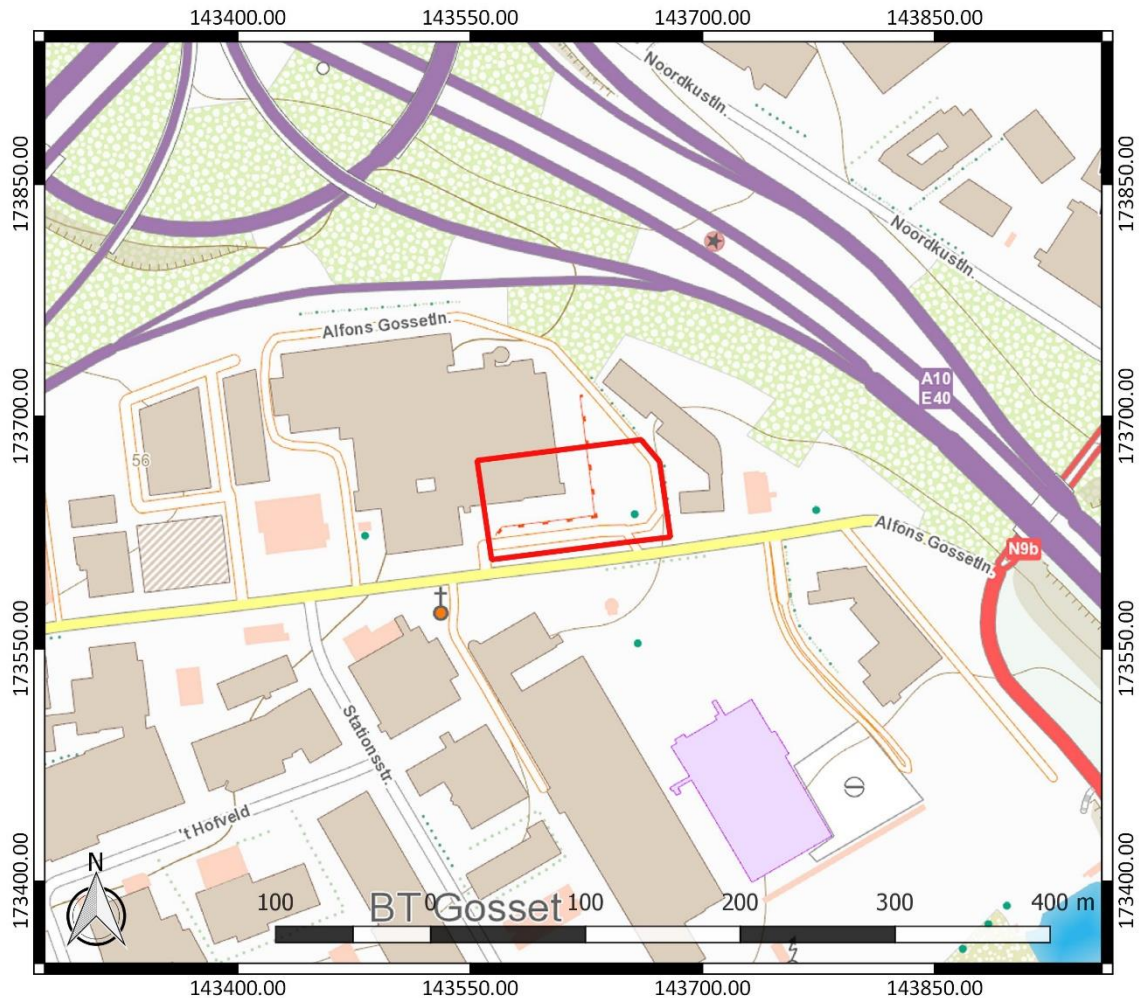
² <https://geo.onroenderfgoed.be>

Figuur 1: Kadasterplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Dilbeek, Afdeling 4 (Groot-Bijgaarden), sectie A, nummer 154a (partim)

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 7450 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 26/09/2023 – 02/10/2023

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, metaaltijden, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland, grasland

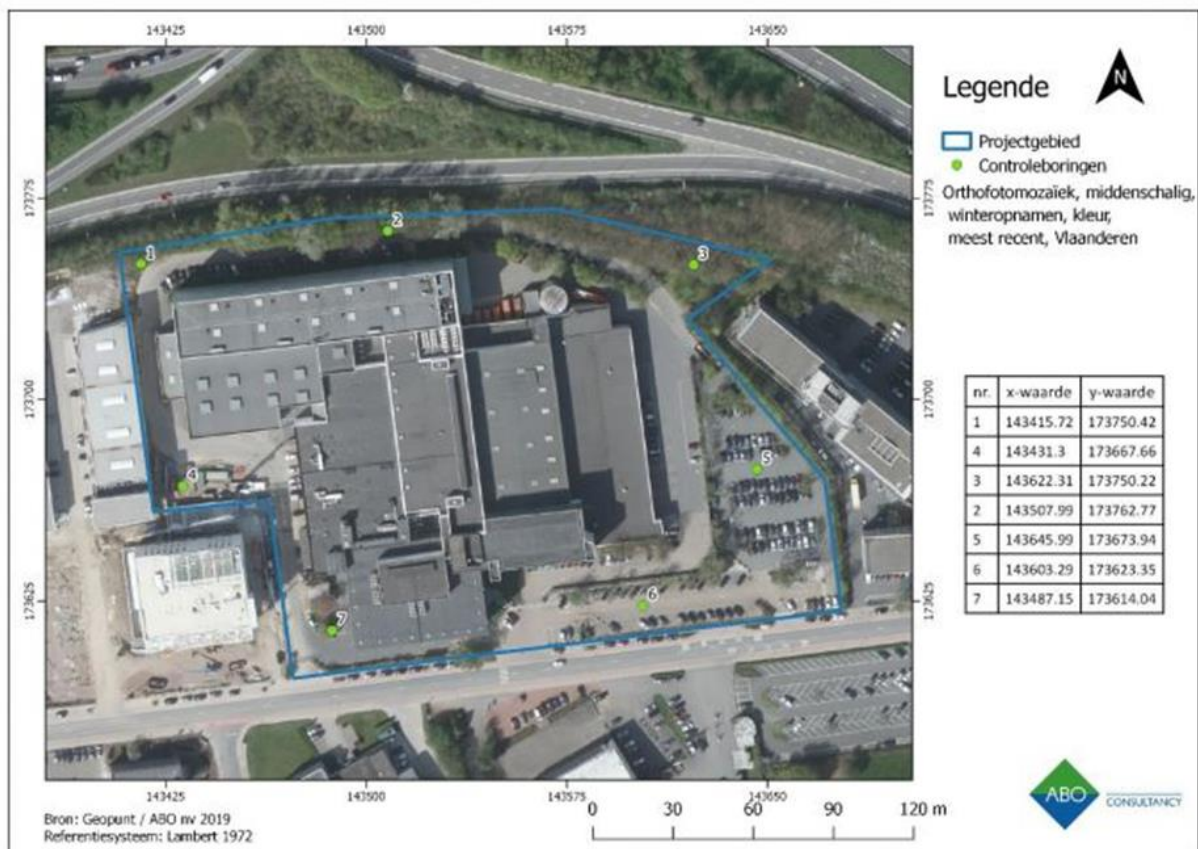
Verstoorde zones: er zijn geen gekende verstoorde zones.

2.2 Archeologische voorkennis

In 2019 werd reeds een archeologienota opgesteld voor de sloop van de verhardingen en een deel van de bebouwing op het terrein waar het onderzoeksgebied deel van uitmaakt (CAI ID 13499).³ Omdat er een volgende fase in het masterplan en nieuwe werken binnen het onderzoeksgebied gepland worden, dient een nieuwe archeologienota opgesteld te worden.

³ Dirix/Holstein 2019

Uit het uitgevoerde bureauonderzoek en landschappelijk bodemonderzoek blijkt het onderzoeksgebied slechts een gering archeologisch potentieel te kennen. Bij de controleboringen werd vastgesteld dat de oorspronkelijke bodemopbouw op het terrein gedeeltelijk verstoord is in boringen 1, 2, 4, 5, 6 en 7.⁴ De bovengrond is hier hoogstwaarschijnlijk verstoord door de aanleg van de bedrijfsgebouwen op het terrein, waardoor de verwachte B-horizont weggegraven is. Ter hoogte van boring 5 zijn bijvoorbeeld opgebrachte lagen vastgesteld tot een diepte van 1 m onder het maaiveld. Onder deze opgebrachte en omgewerkte lagen is wel de C-horizont aangeboord, die gekenmerkt wordt door colluviaal materiaal. Enkel in boring 3 is (een deel) van de B-horizont bewaard onder de opgebrachte Ap. Naar aanleiding van de geplande sloopwerkzaamheden werd het terrein vrijgegeven. Gezien er nu andere bodemingrepen gepland worden, dient deze analyse herbekeken te worden.⁵

Figuur 3: Orthofoto met aanduiding van de uitgevoerde landschappelijke boringen (Dirix/Holstein 2019, 47)

Voor de zone ter hoogte van boringen 1 en 4 werd in 2020 een bureauonderzoek opgesteld (ID 17043).⁶ Dit toonde aan dat de interpretatie van colluviaal materiaal in de boringen niet overeenstemt met de landschappelijke ligging van het terrein. Het onderzochte terrein situeert zich namelijk op de top van een interfluvium. Ook werd aangetoond dat het terrein in het verleden afgegraven is. Op basis daarvan werd vermoed dat het colluviaal materiaal eerder te interpreteren is als geroerde grond.⁷

⁴ Deze boringen bevinden zich buiten de onderzoekszone van de huidige aanvraag

⁵ Dirix/Holstein 2019, 52-56

⁶ Ferket/Reyns 2020

⁷ Ferket/Reyns 2020, 9

In 2021 werd een bureauonderzoek (CAI ID 17624) uitgevoerd voor de zone ter hoogte van boring 3, net ten noorden van het huidige onderzoeksgebied. Ook dit deel werd vrijgegeven omdat het bodemarchief reeds sterk aangetast bleek en de bijkomende negatieve impact van de geplande werken op het bodemarchief daardoor beperkt was.⁸

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Binnen het onderzoeksgebied werden eerder al gebouwen en verhardingen gesloopt en wordt nu een nieuwbouw gepland. Het gaat dus om een gefaseerde herontwikkeling van een bestaand bedrijventerrein. Binnen het onderzoeksgebied wordt gebouw K voorzien binnen het masterplan Westgate (Figuur 5 en Figuur 6). Meer bepaald zal er een gestapeld bedrijfsverzamelgebouw (Figuur 6 en Figuur 7) komen, waarbij ook de aanleg van noodzakelijke riolering en een wadi langs de straatkant zal komen. De koffer van het terrein ligt al correct, waardoor er dus maar weinig grondverzet meer dient te gebeuren. De nulpas zal op 48.00 m TAW liggen. De nieuwbouw zal steunen op paalfunderingen (Figuur 8). Plaatselijk zullen er diepere graafwerken noodzakelijk zijn. Zo dienen er naast de paalfunderingen ook 2 septische putten van 3.000 l, 2 van 5.000 l en 4 regenwaterputten van 10.000 l geplaatst te worden. Verder is een liftput voorzien met een diepte van 1,5 m.

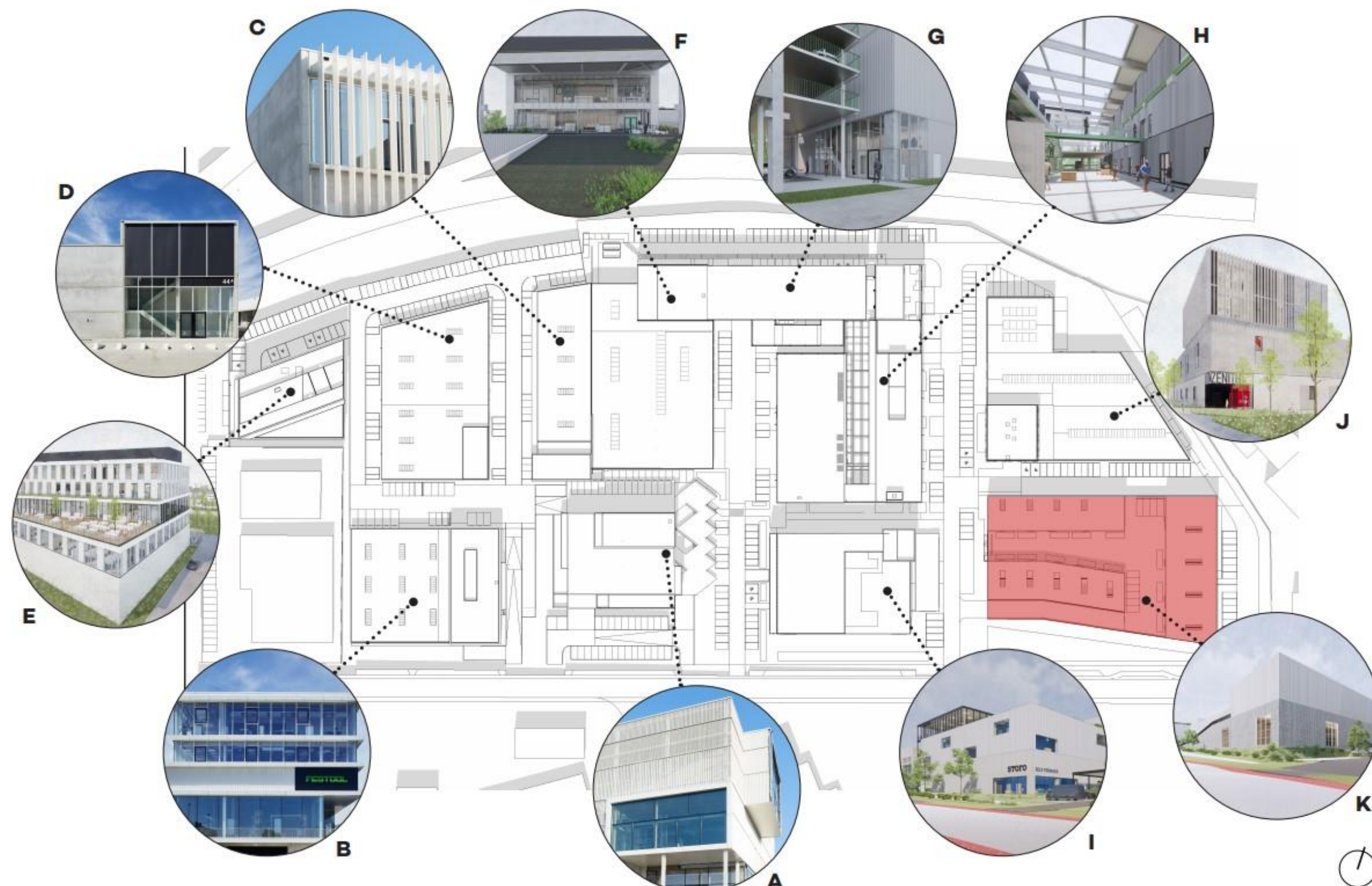
Op het gelijkvloers (Figuur 9) zijn grotere bedrijfsruimten tussen ca. 500 en 1000 m² voorzien. Vanaf het gelijkvloers is er een oprijhelling voor bestelwagens naar verdieping +1. Daar bevinden zich kleinere bedrijfsruimten (ca. 100 – 300 m²). Nog op verdieping +1 is er een gedeelde goederenlift aanwezig. Op het dak worden tenslotte twee padelterreinen voorzien.

Op het terrein wordt ook een parking voorzien met een verstoringsdiepte van ca. 55 cm. Op het gelijkvloers worden er voorlopig 33 parkeerplaatsen voorzien, terwijl dit er op verdieping +1 25 zijn (Figuur 10). In het zuiden van het terrein wordt een wadi aangelegd met een verstoringsdiepte van ca. 60 cm.

⁸ Ferket/Reyns 2021,

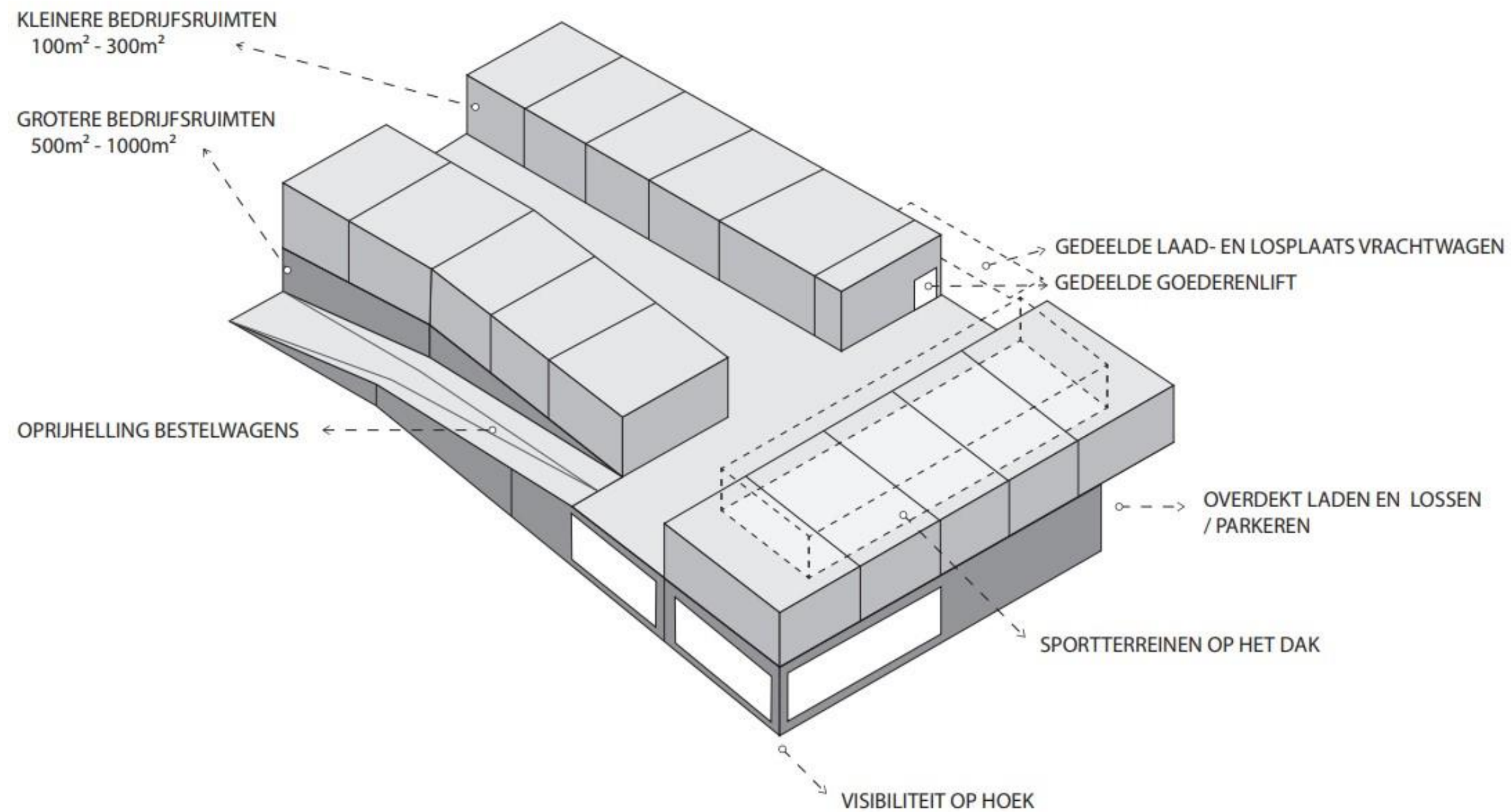
Figuur 4: Masterplan

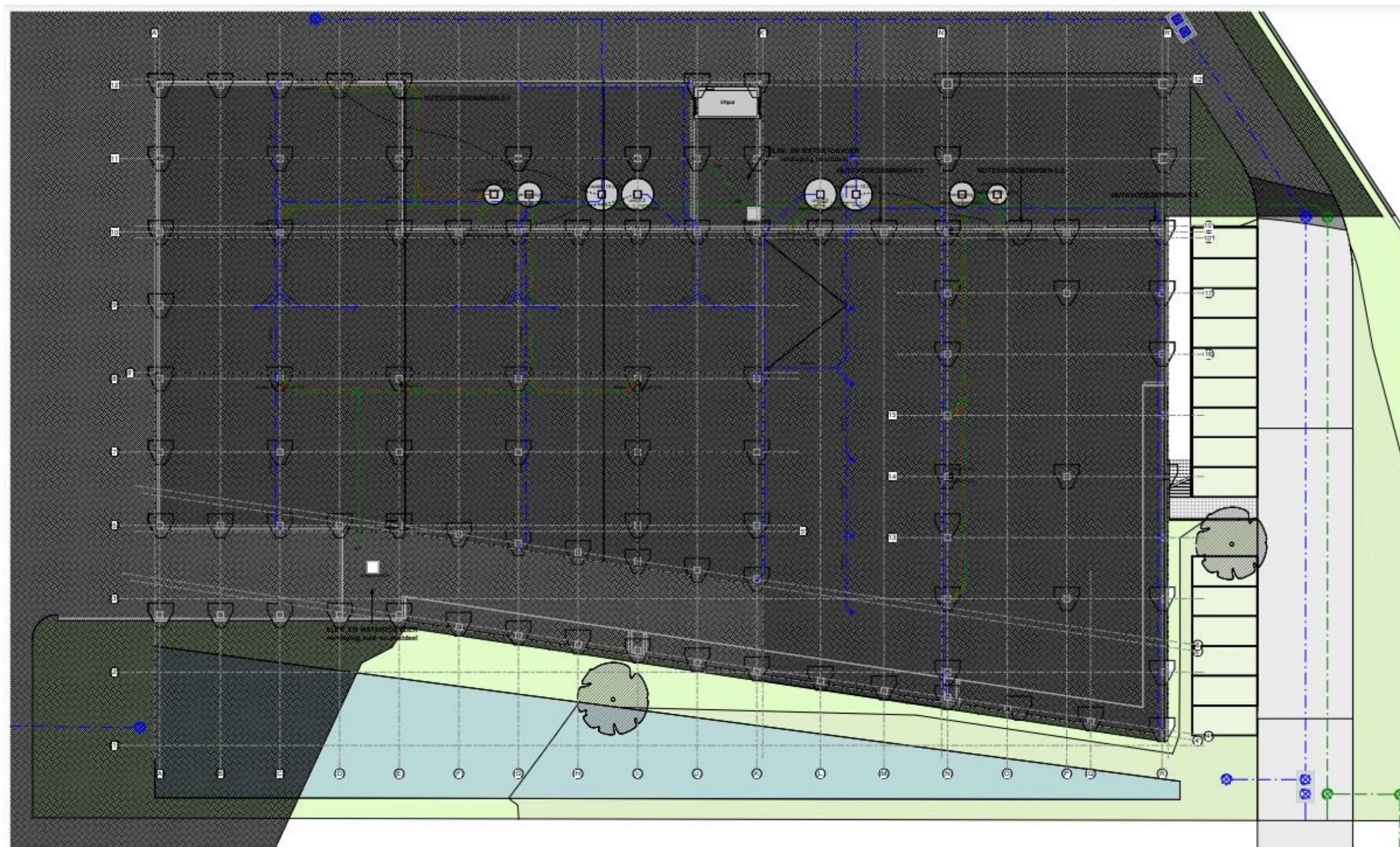
Figuur 5: Architectuur masterplan

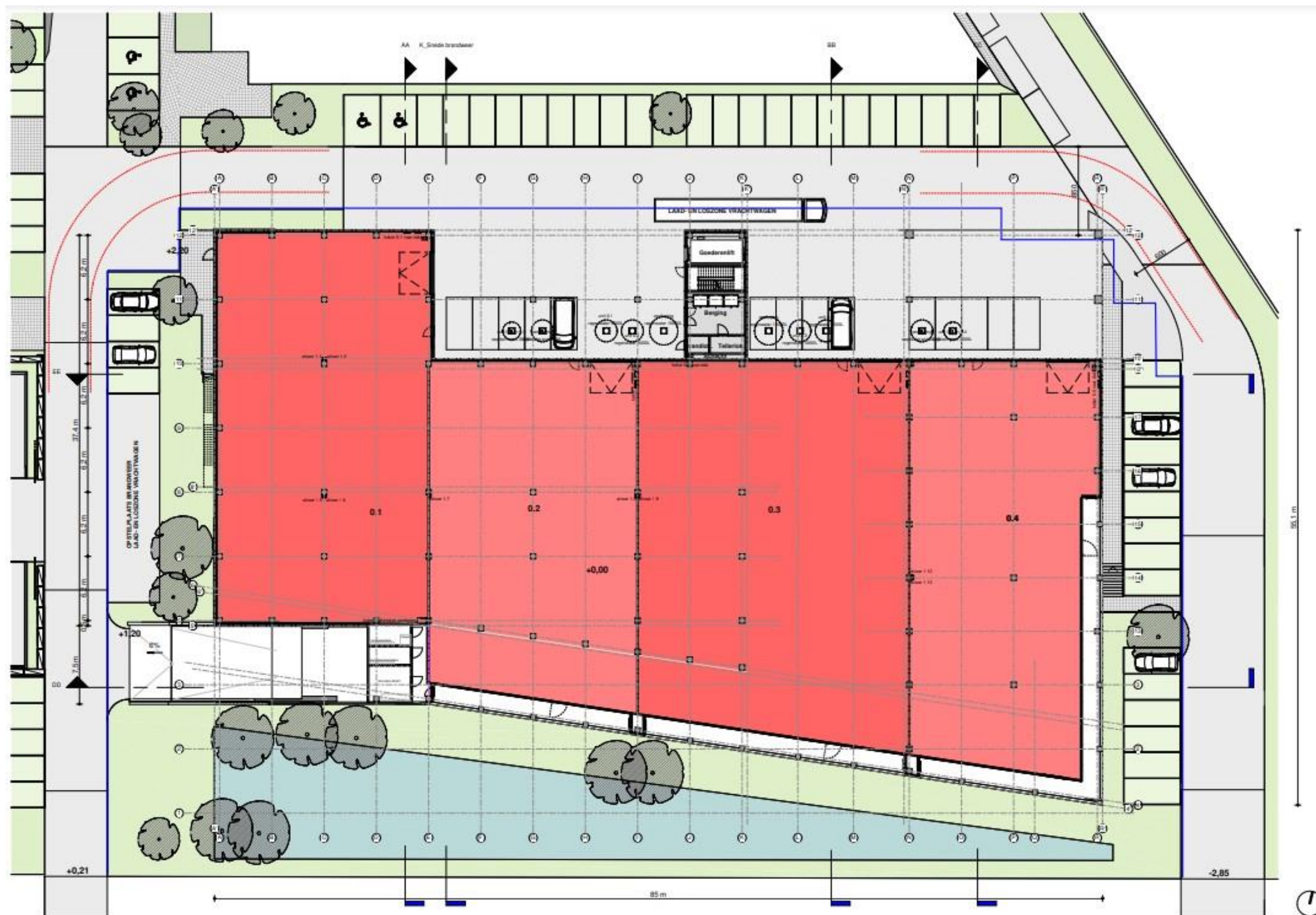
Figuur 6: Impressie gebouw K vanuit het zuidwesten

Figuur 7: Conceptschema gebouw K

Figuur 8: Funderingsplan

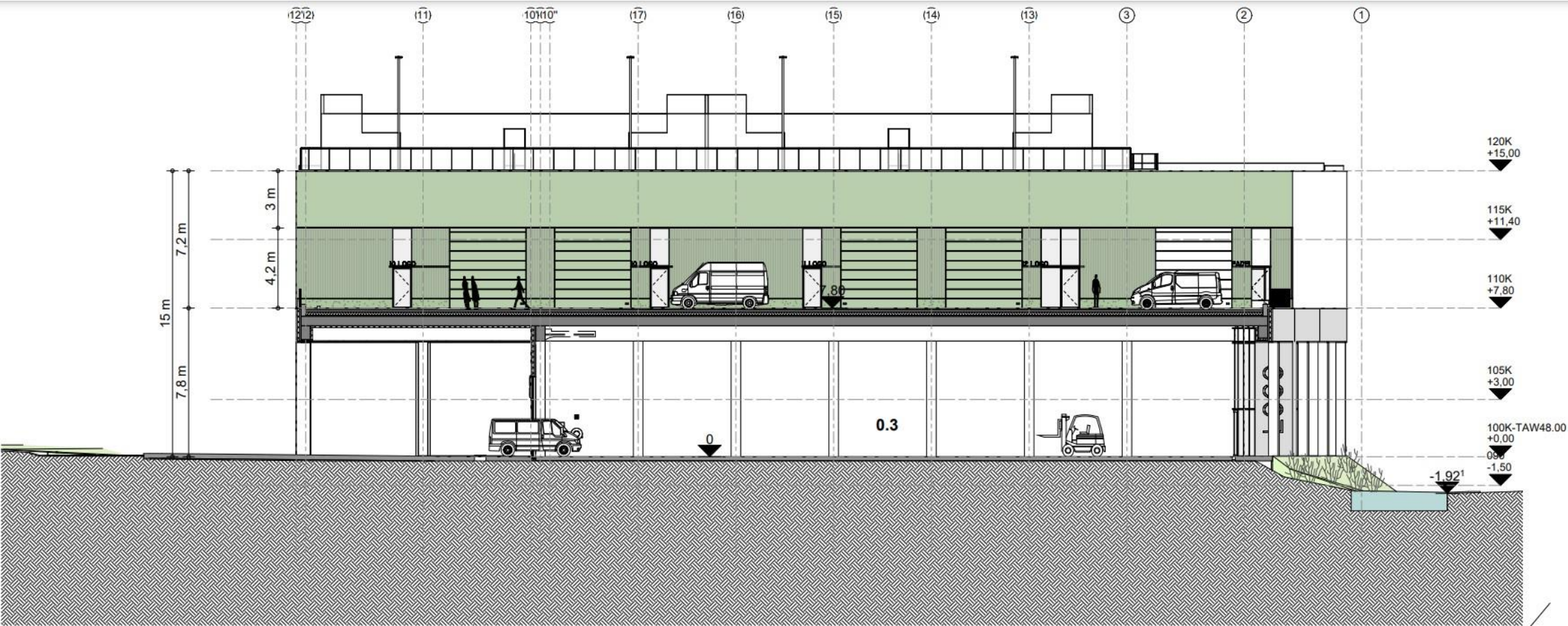
Figuur 9: Voorontwerp gelijkvloers

Figuur 10: Inplanting parkeerplaatsen

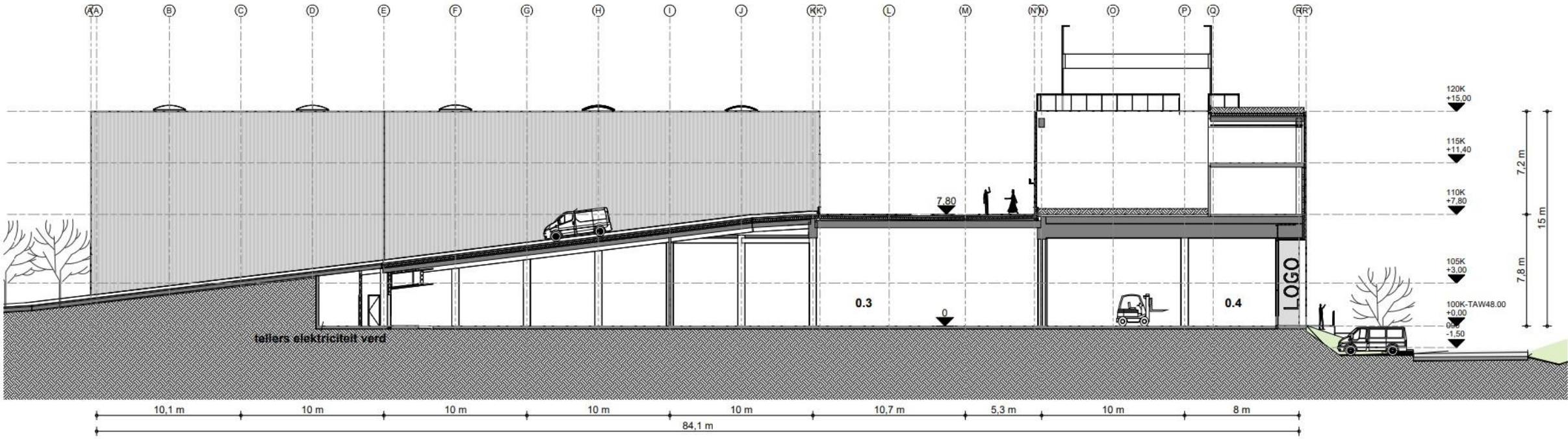

Figuur 11: Doorsnede AA

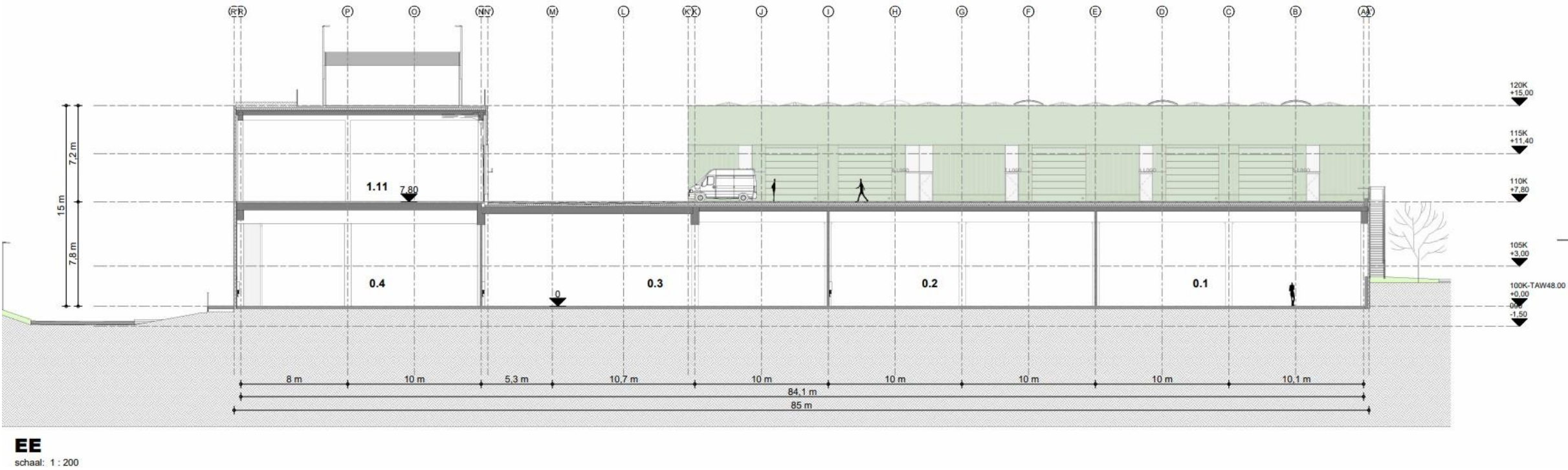
BB
schaal: 1 : 200

Figuur 12: Doorsnede BB

DD
schaal: 1 : 200

Figuur 13: Doorsnede DD

Figuur 14: Doorsnede EE

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Villaretkaart (1745-1748), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastrale parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) worden vier momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

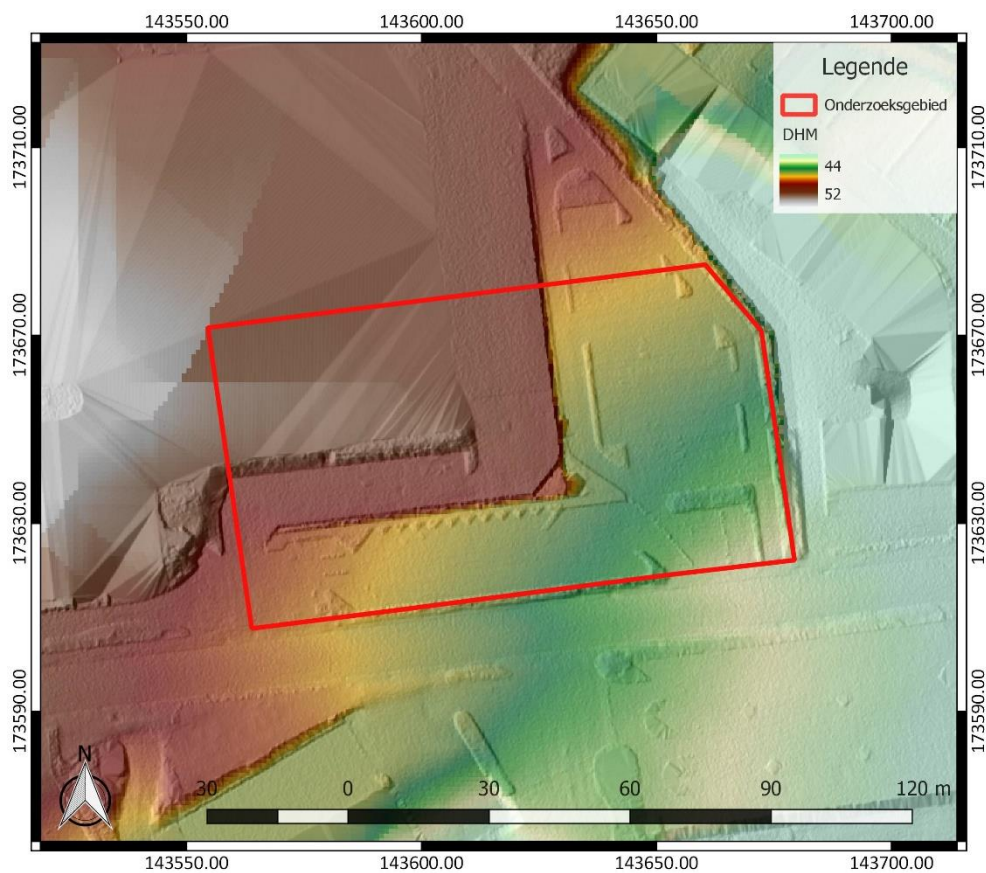
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

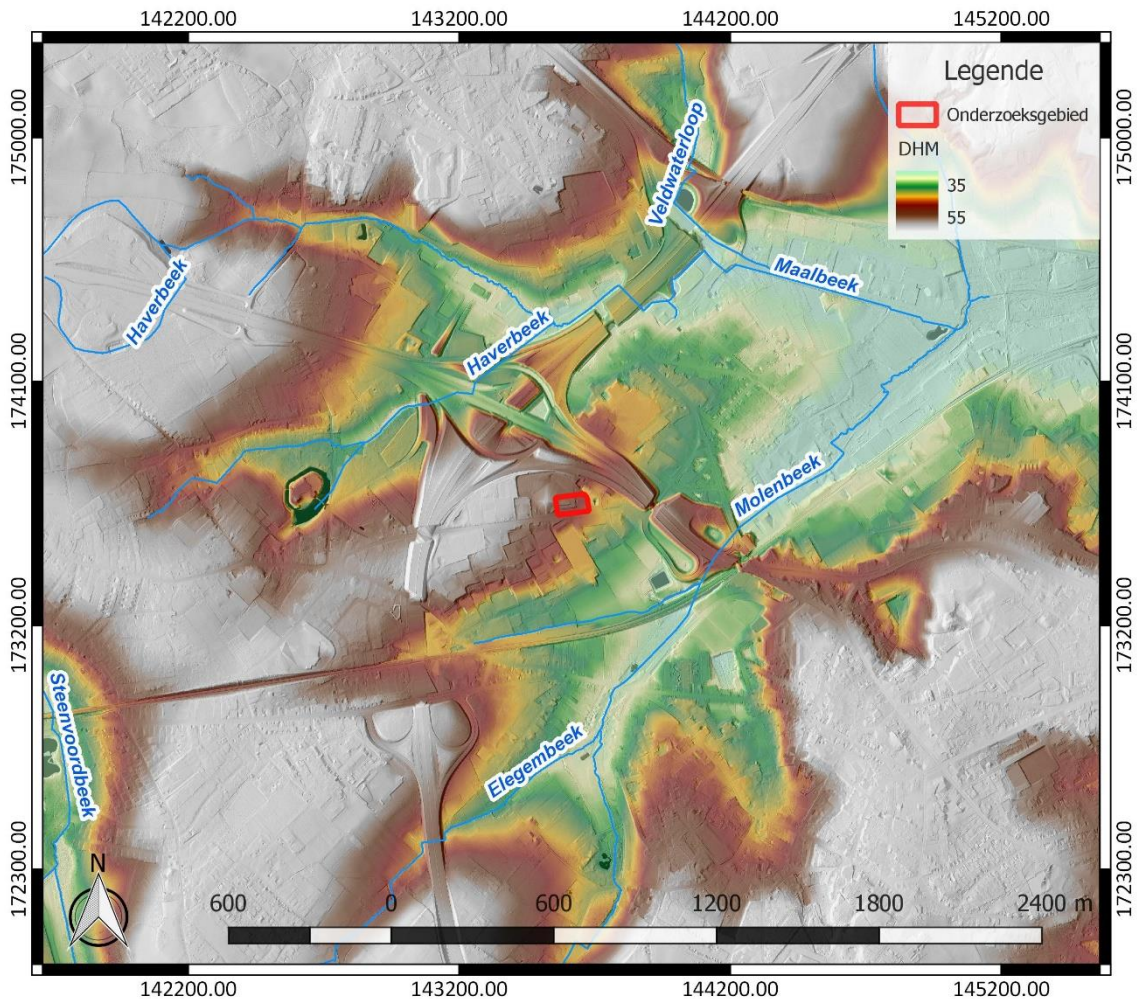
Het onderzoeksgebied bevindt zich op een afstand van ca. 800 m ten oostnoordoosten van het centrum van Groot-Bijgaarden. Het ligt op een bedrijventerrein tussen de verkeerswisselaar van Groot-Bijgaarden (waar de A10, E40, E19 en de Ring rond Brussel (R0) samenkomen) ten noorden, en de Alfons Gossetlaan ten zuiden (Figuur 1). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in industriegebieden. Hydrografisch behoort het tot het Dijlebekken. Ten noorden en ten noordwesten van het projectgebied stromen de Maalbeek en de Haverbeek. De Veldwaterloop bevindt zich ten noordnoordoosten. Ten oosten en ten zuidoosten loopt de Molenbeek en ten zuiden de Elegembeek. Ten zuidwesten is de Steenvoordbeek gesitueerd (Figuur 17).

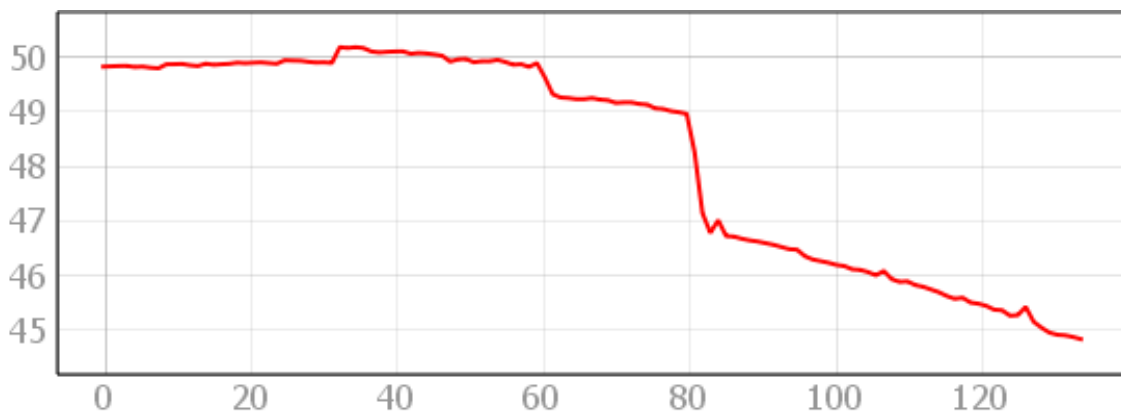
Figuur 15: Luchtfoto van 2022 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 16: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Multidirectional hillshade DHM Vlaanderen I, 25 cm, met aanduiding van het onderzoeksgebied

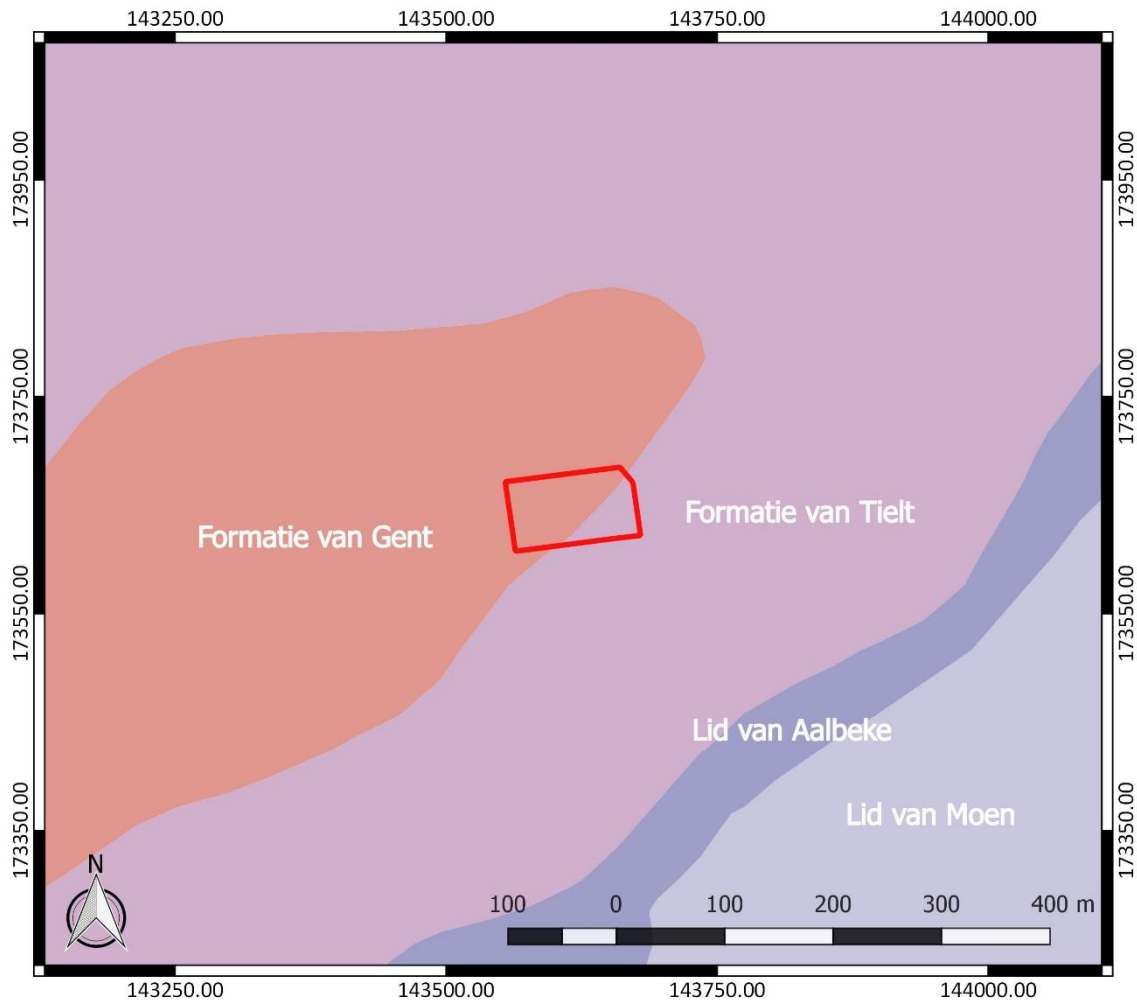
Figuur 17: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 25 cm (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 18: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch behoort Groot-Bijgaarden tot het glooiend landschap van het Pajottenland, dat zich uitstrekt langs de linkerflank van de Zennevallei. In dit gebied is het laagste punt (ca. 10 m TAW) gelegen in de Dendervallei. Grotere hoogtes worden bereikt op geïsoleerde heuveltoppen die lokaal voorkomen, zoals de kam tussen Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek en Dilbeek, die ten zuiden en ten zuidwesten van het onderzoeksgebied gesitueerd is. Het landschap van Groot-Bijgaarden is

heuvelachtig.⁹ Het onderzoeksgebied bevindt zich op een interfluvium tussen de Molenbeek ten zuidoosten en de Haverbeek ten noordwesten. Op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen (Figuur 16) is te zien dat het natuurlijke reliëf in de omgeving enigszins aangetast is door de aanleg van verkeersinfrastructuur en industrieterreinen. Het terrein kent een hoogte van 44,2 tot 50,8 m TAW (Figuur 18).

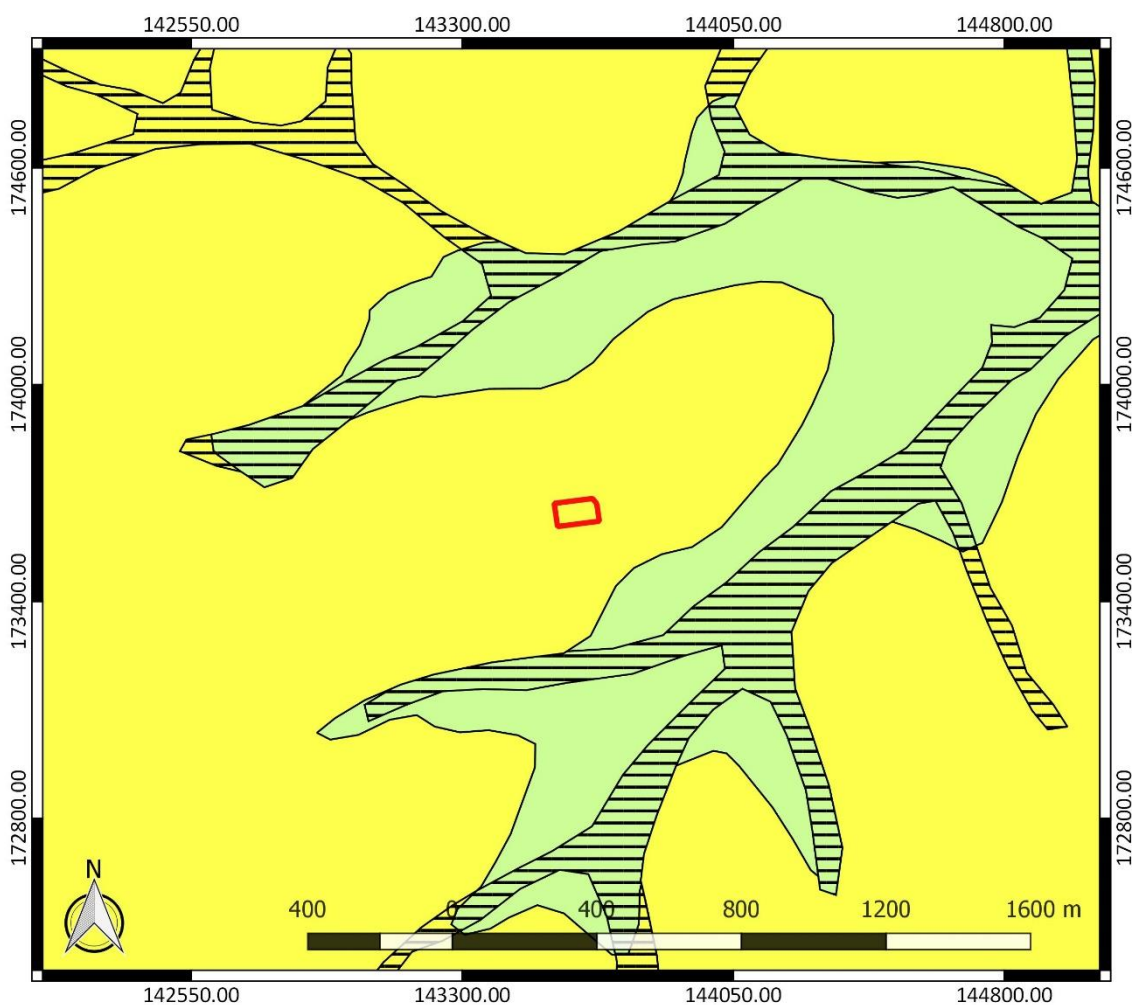
Figuur 19: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond in het westelijke deel van het onderzoeksgebied (Figuur 19) bestaat uit de Formatie van Gentbrugge. Deze formatie wordt gekenmerkt door grijsgroen fijn zand, dat glauconiethoudend is. Het gaat over in zandhoudende klei tot donkergrijze klei, die plaatselijk zandsteenbanken (veldsteen) bevat. In het oosten van het terrein bestaat de tertiaire ondergrond uit de Formatie van Tielt, die bestaat uit grijsgroen zeer fijn zand tot silt. Deze ondergrond is kleihoudend. Op enige afstand ten zuidoosten van het onderzoeksgebied komen het Lid van Aalbeke (Formatie van Kortrijk) en het Lid van Moen (Formatie van Kortrijk) voor. Die worden respectievelijk gekenmerkt door donkergrijze tot blauwe klei met glimmers en grijze klei tot silt met kleilagen.¹⁰

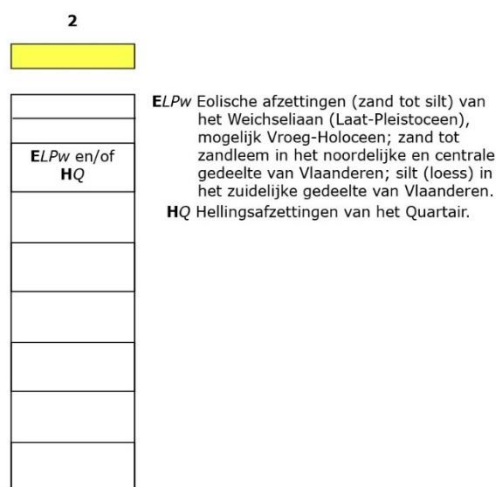
⁹ Schroyen 2003, 4; Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Groot-Bijgaarden [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14247> (Geraadpleegd op 08-02-2021)

¹⁰ www.geopunt.be/kaart

De quartairgeologische kaart (Figuur 20) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair.¹¹

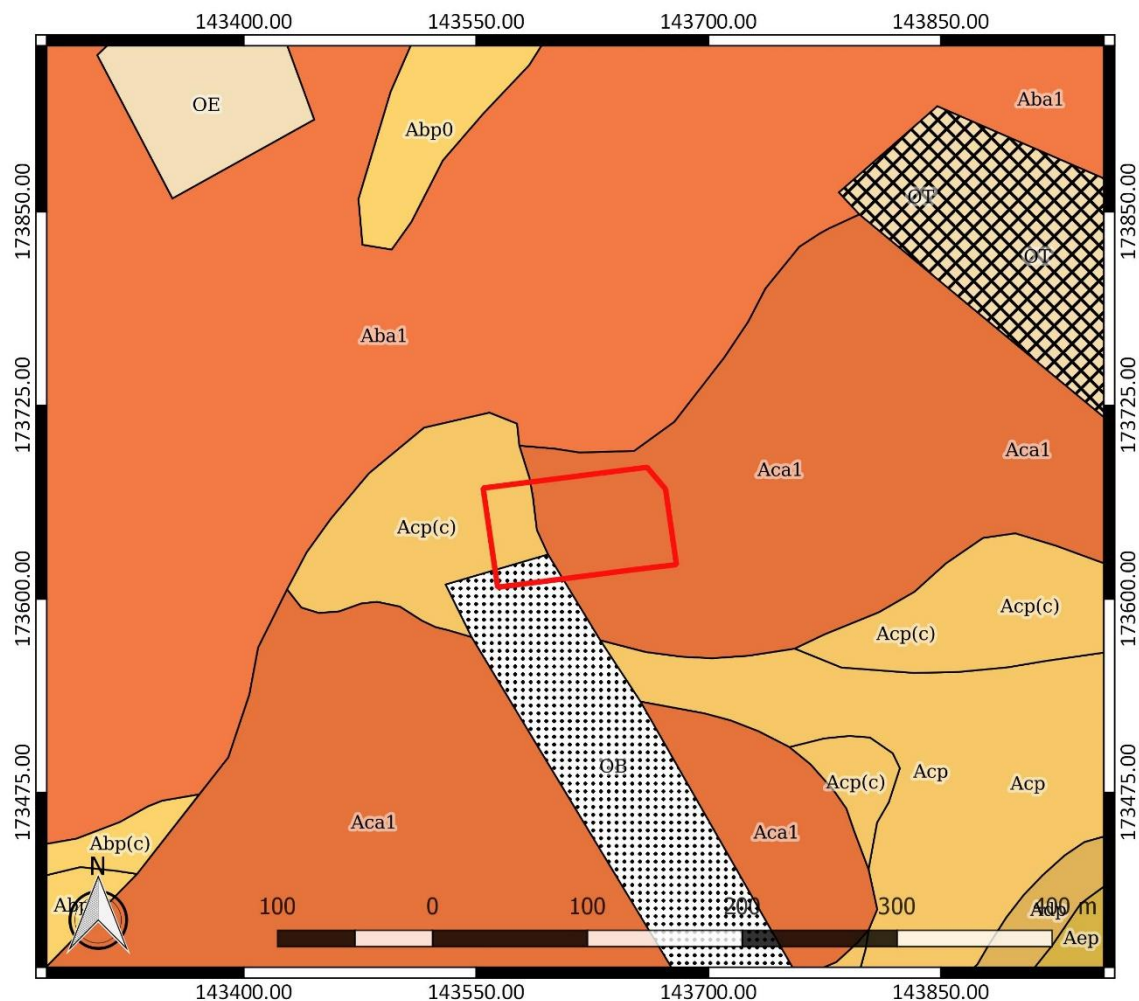
Figuur 20: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 21: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

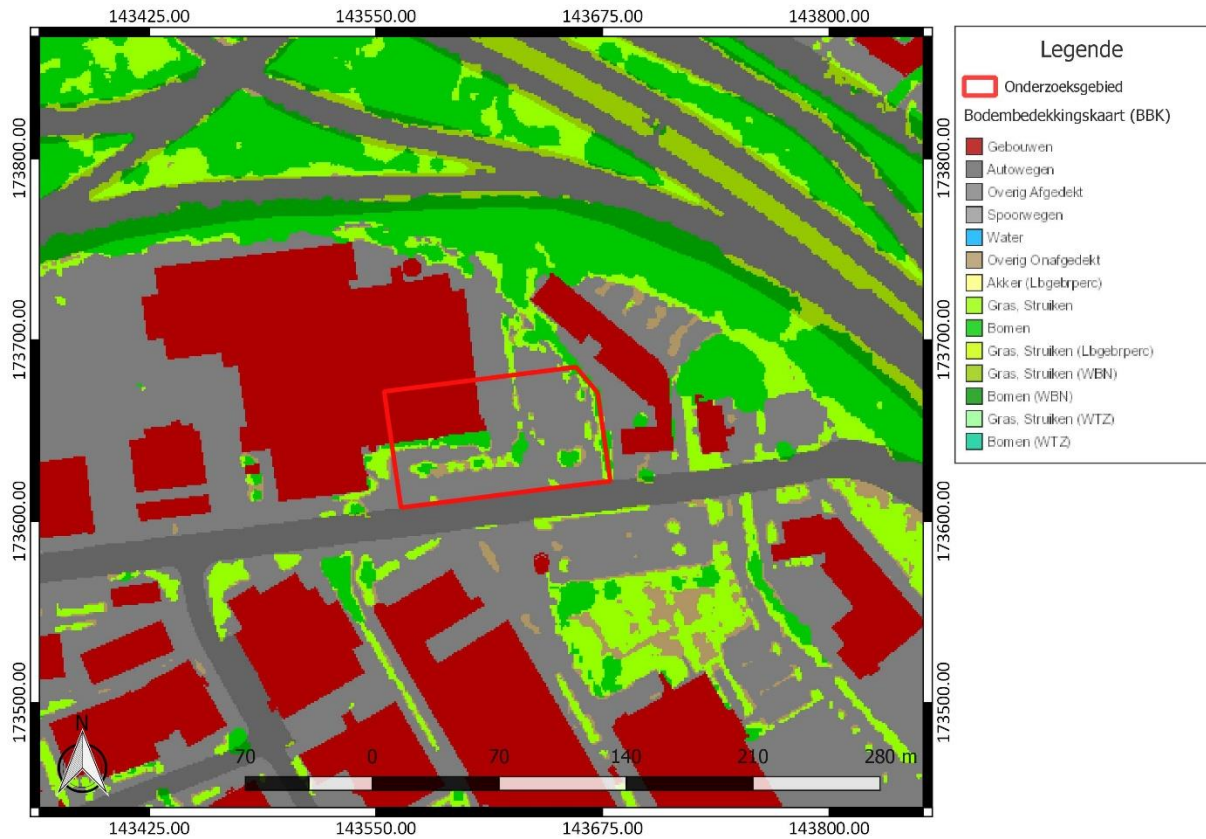
¹¹ www.geopunt.be/kaart

De bodemkaart (Figuur 22) geeft aan dat in het grootste deel van het onderzoeksgebied een matig droge, zwak gleyige leembodem met textuur B horizont en een dunne A horizont van minder dan 40 cm (Aca1) te verwachten is. In het noordwesten van het terrein komt volgens de kaart een matig droge leembodem met een bedolven textuur B horizont op minder dan 80 cm diepte (Acp(c)) voor. Het zuidwesten van het onderzoeksgebied is tot slot aangeduid als een bebouwde zone (OB). Ten noorden van het terrein bevindt zich een droge leembodem met textuur B horizont en een dunne A horizont van minder dan 40 cm (Aba 1) en ten zuidoosten kunnen matig droge leembodems zonder profiel (Acp) voorkomen.

Figuur 22: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Het onderzoeksgebied wordt op de bodemgebruikskaart bijna volledig ingenomen door gebouwen en verhardingen. Voor het overige bestaat het onderzoeksterrein volgens de kaart uit gras, struiken en bomen (Figuur 23). Dit beeld komt niet meer overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 15). Daarop is namelijk te zien dat het gebouw en een deel van de verhardingen reeds gesloopt zijn. De potentiële bodemerosiekaart geeft geen informatie over de erosiegevoeligheid binnen het onderzoeksgebied en wordt hier daarom niet weergegeven.

Figuur 23: Bodemgebruikskartaal met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

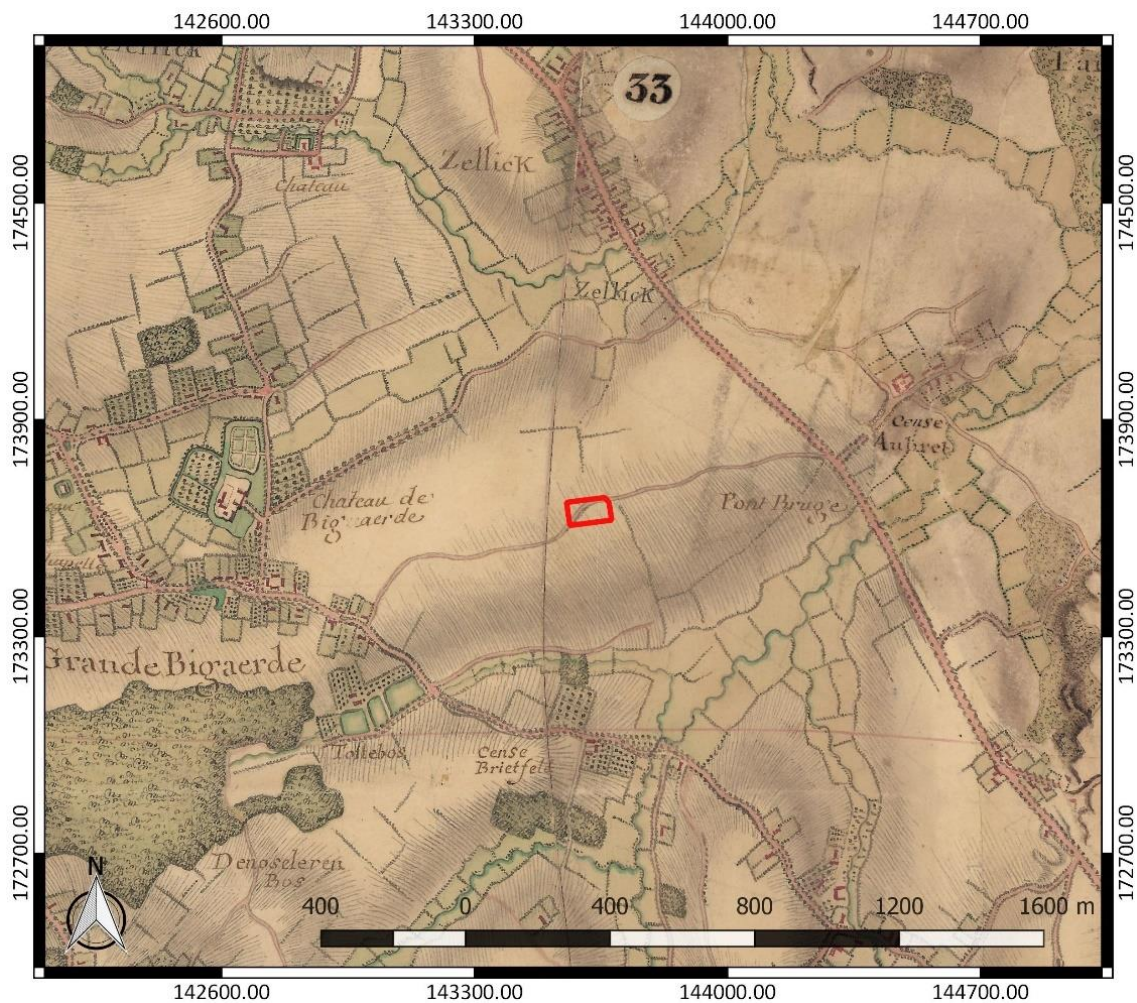
Oorspronkelijk was Groot-Bijgaarden gekend als "Bijgaarden". Pas in de 17de eeuw werd het voorvoegsel "Groot" aan de naam toegevoegd om een onderscheid te maken met Klein-Bijgaarden in Sint-Pieters-Leeuw. De oudste gekende schrijfwijze van Bijgaarden is "Bigardis" en werd opgetekend in 1110. De naam zou een Germaanse oorsprong hebben.

De geschiedenis van Groot-Bijgaarden werd bepaald door de Sint-Wivina-abdij, een benedictinessenabdij, en door lokale heren, leenmannen van de hertogen van Brabant. Een deel van Groot-Bijgaarden was in het bezit van de heren van Bijgaarden. De familie van Bijgaarden werd voor het eerst vermeld in oorkonden in de 12de eeuw en werd vernoemd tot in de eerste helft van de 14de eeuw. Vermoedelijk bouwde Arnulfus III de Bigardis tijdens de tweede helft van de 12de eeuw er een eerste burcht. Vervolgens kwam de familie van Vele via huwelijk in het bezit van Bijgaarden. Op het einde van de 15de eeuw kwam de heerlijkheid in handen van de Brusselse familie Estor. In 1549 werd de heerlijkheid verkocht aan Gaspar Schetz, heer van Grobbendonk, die haar in 1555 zou verkopen aan Laurens Longin. Het domein kwam in 1630 in het bezit van de familie van Boisschot. Ferdinand van Boisschot, baron van Zaventem en Nossegem, liet het kasteel sterk aanpassen. De heerlijkheid Bijgaarden werd in 1741 verheven tot markizaat onder de naam Boisschot. Na de Franse Revolutie kende een deel van het oorspronkelijke domein met het kasteel nog verschillende eigenaars.

Het klooster van Groot-Bijgaarden, dat afhankelijk was van de benedictijnenabdij van Affligem, kreeg in de 12de eeuw van de hertogen van Brabant de woeste gronden op het grensgebied van Groot-Bijgaarden, Dilbeek, Sint-Martens-Bodegem en Sint-Ulriks-Kapelle geschenken. De gronden werden ontgonnen en er werden belangrijke pachthoeven opgericht. De eerste hoeve bevond zich binnen de kloostermuren. Vervolgens werd het Hof te Hongersveld, het tweede belangrijkste pachthof,

opgericht. Met de steun van de heren van Bijgaarden en de Sint-Wivina-abdij werd in de buurt van het kasteel van Groot-Bijgaarden de Sint-Egidiuskerk gebouwd.¹²

De Villaretk kaart, genoemd naar Jean Villaret, ingenieur-geograaf bij het Franse hof en één van de makers (1745-1748), toont dat het onderzoeksgebied onbebouwd was en vermoedelijk in gebruik was als akkerland (Figuur 24). Over het terrein loopt een weg die richting het westzuidwesten naar de historische dorpskern van Groot-Bijgaarden leidt. Iets noordelijker is het kasteel van Groot-Bijgaarden weergegeven.

Figuur 24: Villaretk kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied nog steeds onbebouwd is. Het is in gebruik als akkerland (Figuur 25). Het terrein ligt in een zeer landelijke omgeving.

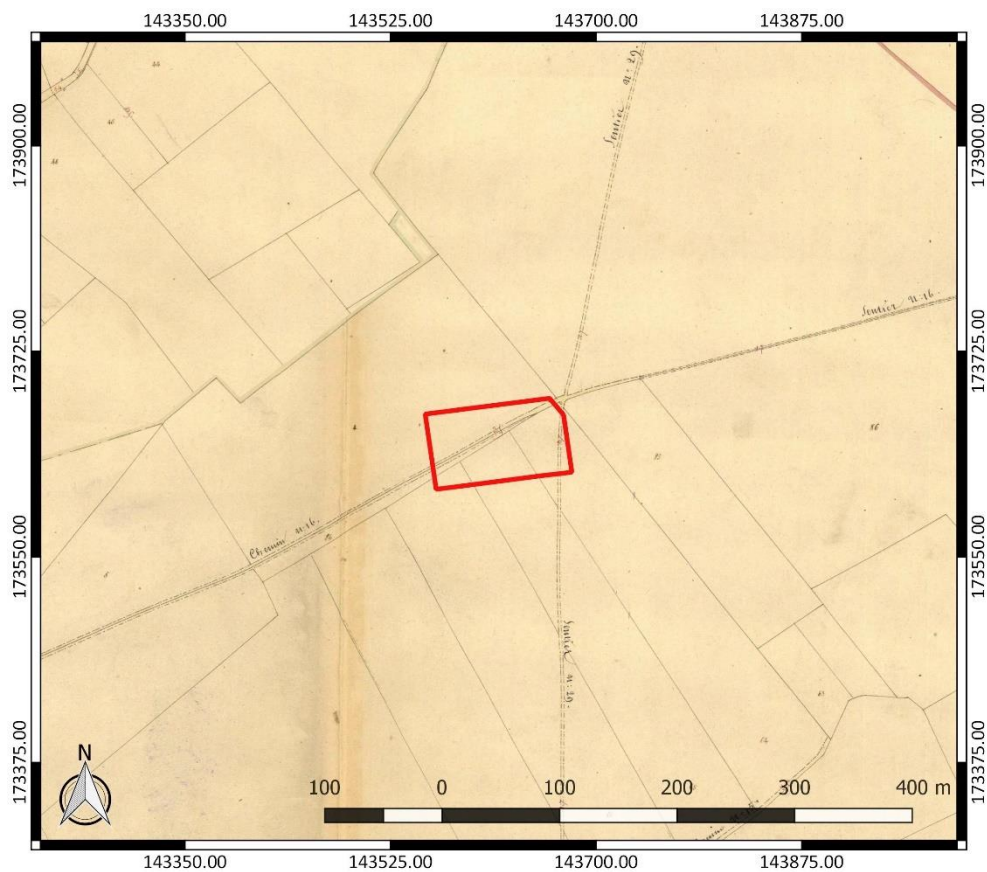
¹² Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Groot-Bijgaarden [online], <https://id.erfgoed.net/themas/14247> (geraadpleegd op 27 september 2023).

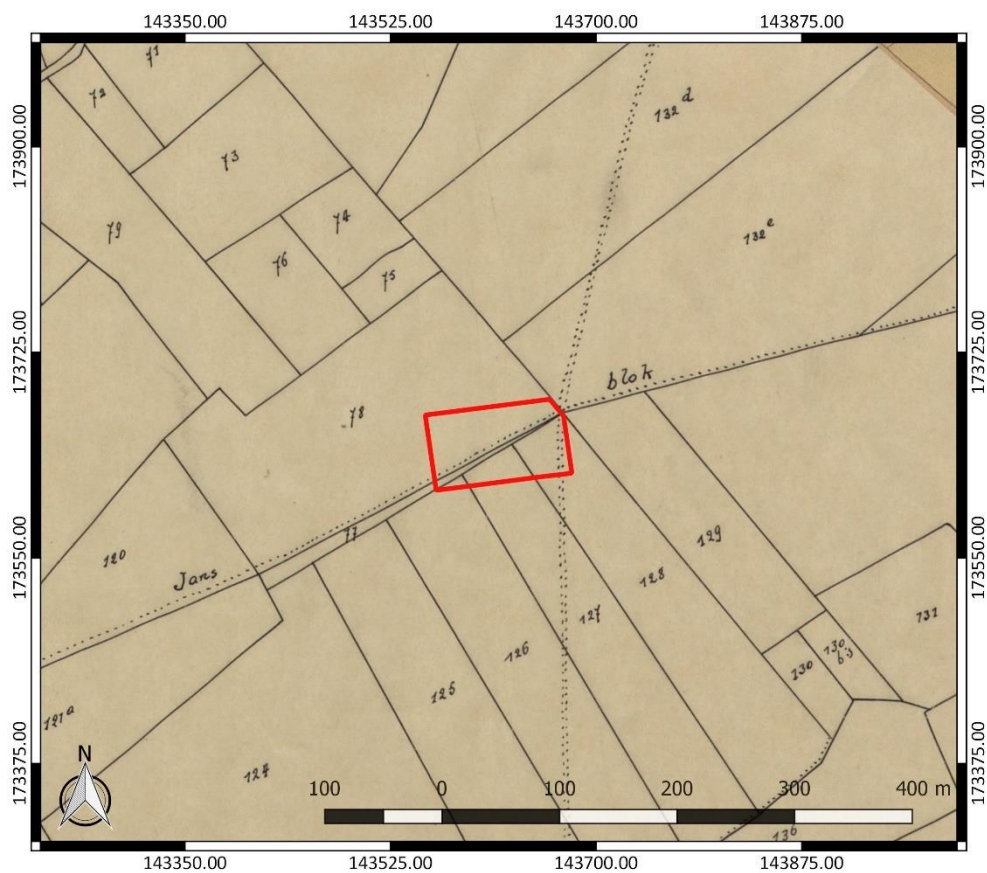
Figuur 25: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De Atlas der Buurtwegen (1841) toont geen veranderingen ten opzichte van de Ferrariskaart. Er is nog steeds geen bebouwing aanwezig binnen het onderzoeksgebied (Figuur 26). Vermoedelijk was het terrein nog altijd in gebruik als akkerland. De Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879) geeft een gelijkaardig beeld weer (Figuur 27).

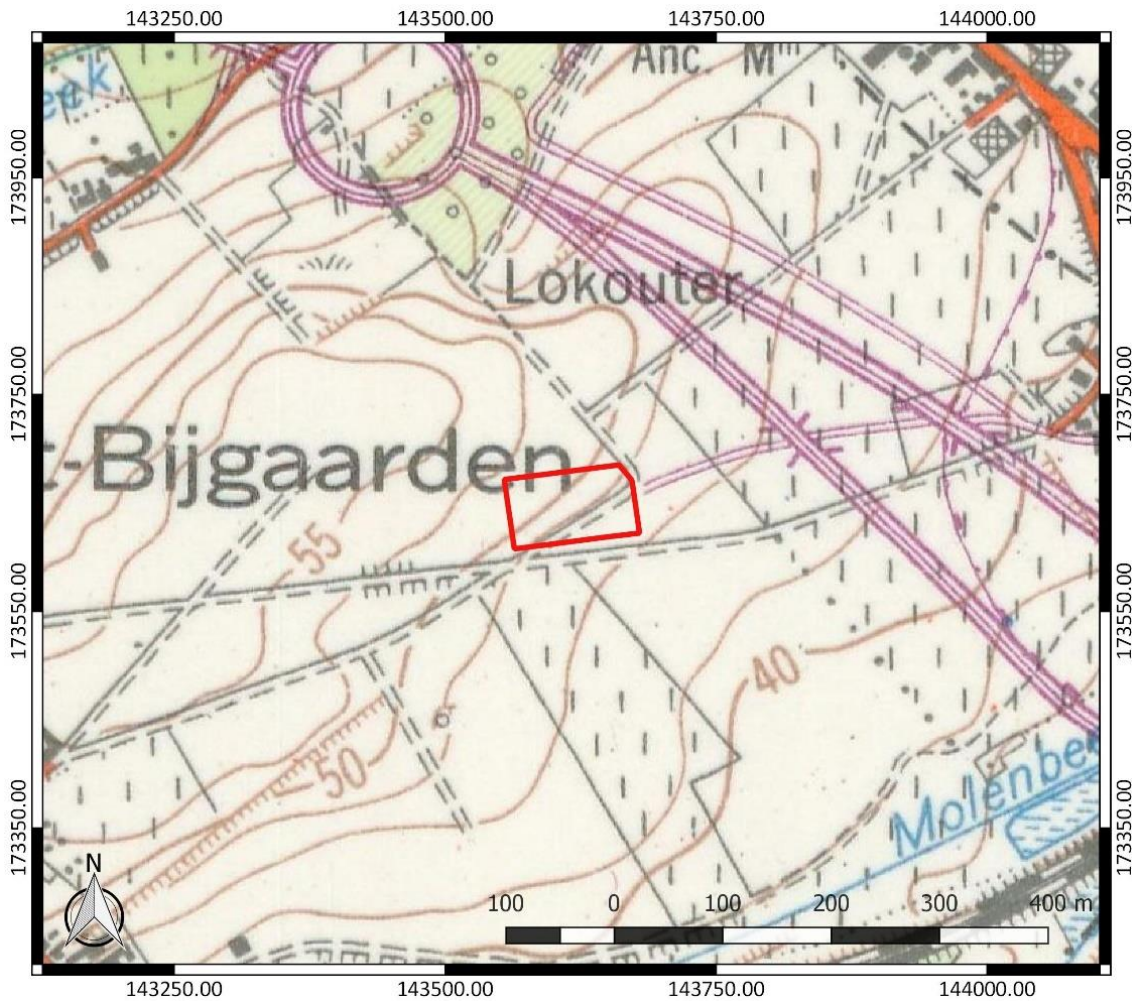
Een topografische kaart uit 1952-1964 (Figuur 28) toont dat het onderzoeksgebied nog steeds onbebouwd is. Op de kaart is de inplanting van het verkeersknooppunt van Groot-Bijgaarden ten noorden van het terrein wel aangegeven. Dit wijst erop dat de aanleg ervan in deze periode gepland werd. De hoogtelijnen op de topografische kaart geven aan dat het terrein een hoogte tussen ca. 46 in het zuidoosten en 52 m in het noordwesten kende. Vandaag de dag ligt de hoogte van het terrein over het algemeen tussen 44 en 51 m TAW.

Figuur 26: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

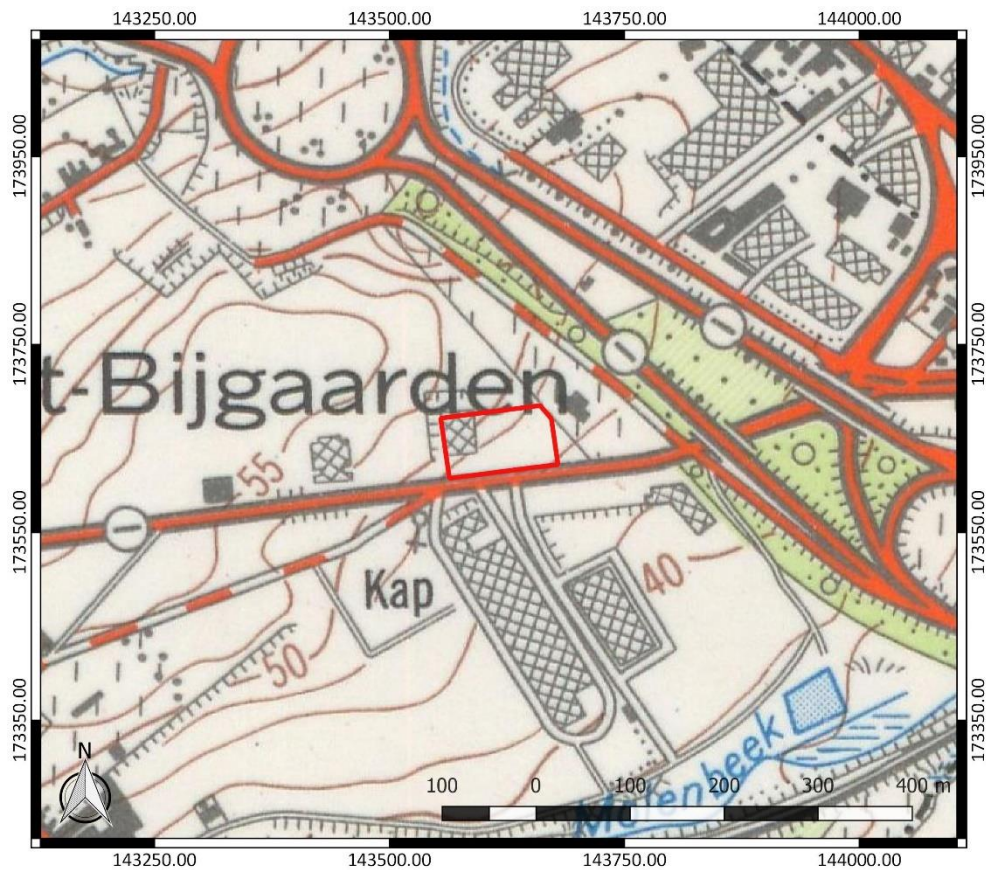
Figuur 27: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

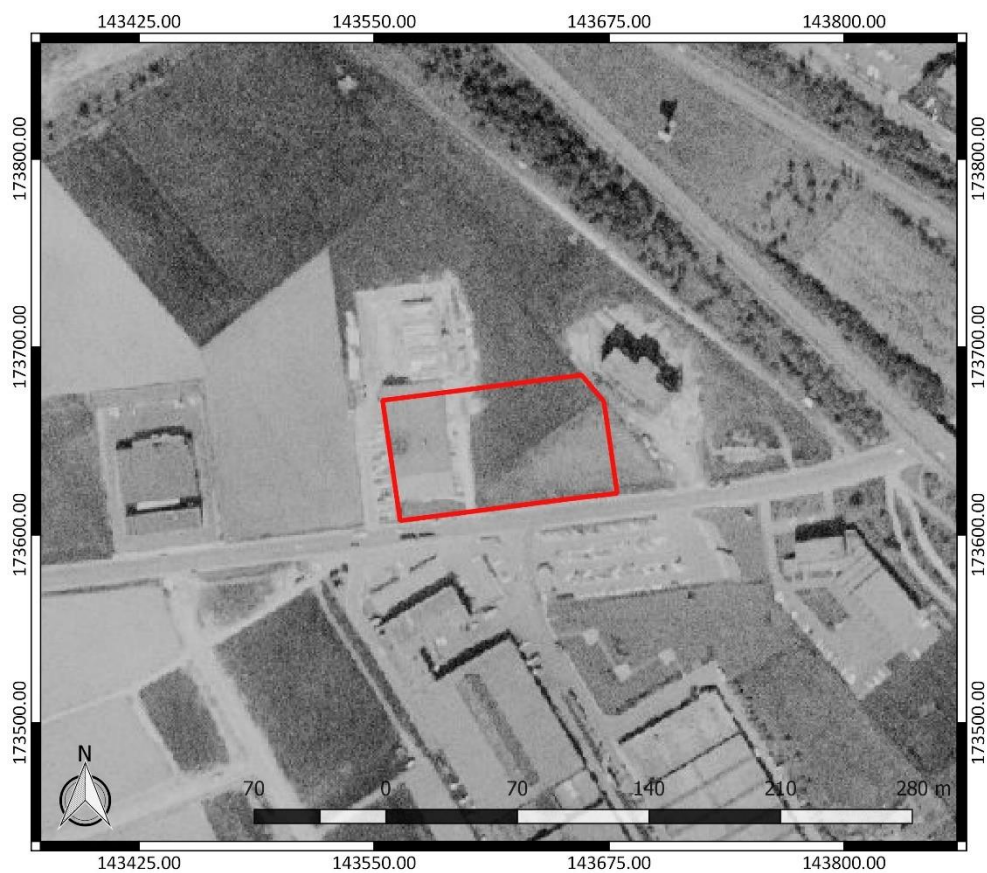
Figuur 28: Topografische kaart uit 1952-1964 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Op een topografische kaart uit 1969 (Figuur 29) zijn de veranderingen in de omgeving doorgevoerd. Ten noorden is het verkeersknooppunt aangelegd, waar verschillende grote verkeerswegen samenkomen. Er zijn verschillende industrie- en bedrijfsgebouwen opgetrokken in de nabijheid van het projectgebied, waaronder een gebouw juist ten zuiden ervan. Er is nu ook voor het eerst een gebouw te bemerken in het noordwesten van het onderzoeksgebied. Net ten noorden van dit gebouw is op de kaart een sterk reliëfverschil aangegeven. Het lijkt te betekenen dat deze zone afgegraven werd.

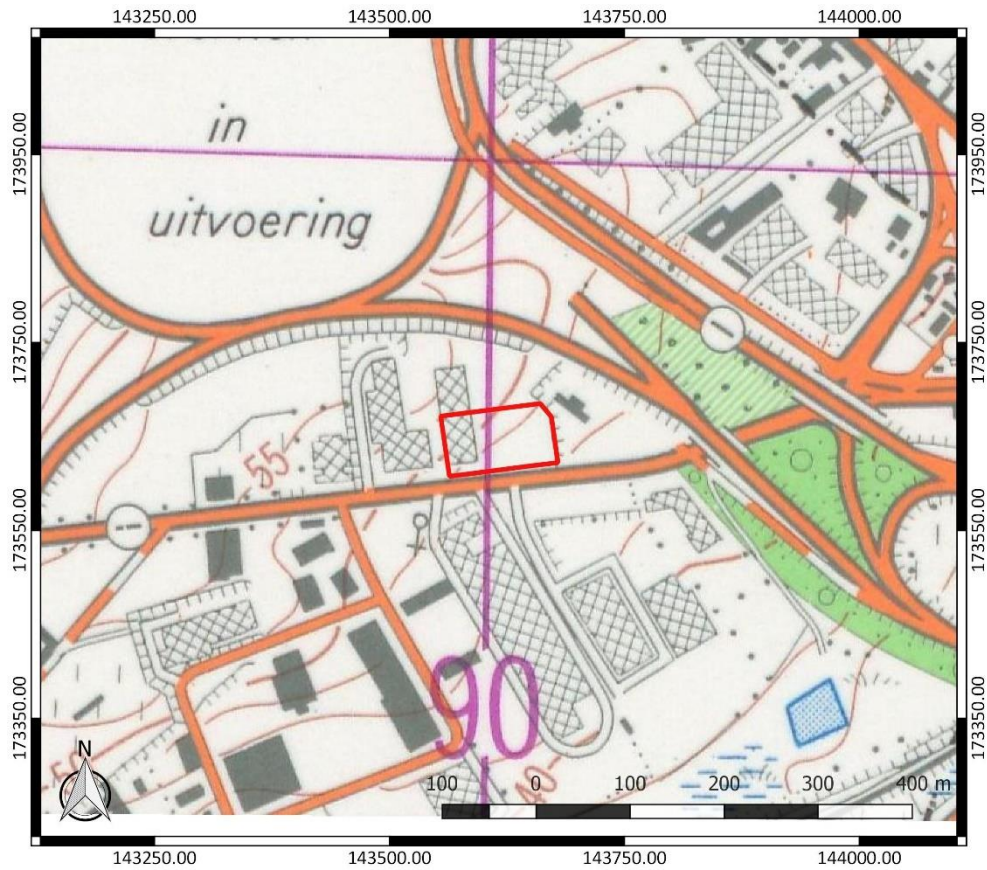
Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 30) toont dat er werken in uitvoering zijn net ten noordwesten van het onderzoeksgebied, aansluitend op het gebouw. Het oostelijke deel van het terrein lijkt nog uit gras te bestaan. Op een topografische kaart uit 1979 (Figuur 31) zijn de bouwwerken ten noordwesten van het terrein afgewerkt en vormt het nu één gebouw met het pand dat in 1969 reeds zichtbaar was binnen het onderzoeksgebied. Verder toont de kaart dat de verkeersinfrastructuur in de omgeving van het onderzoeksgebied uitgebreid is. Ter hoogte van de verkeerswisselaar van Groot-Bijgaarden zijn werken in uitvoering en ten zuiden van het terrein is de Alfons Gossetlaan aangelegd. Ook ten noorden is een weg verschenen, die door middel van een talud van de noordelijke rand van het onderzoeksgebied gescheiden wordt. De industriezone langs de Alfons Gossetlaan is volop in ontwikkeling.

Figuur 29: Topografische kaart uit 1969 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 30: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 31: Topografische kaart uit 1979 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

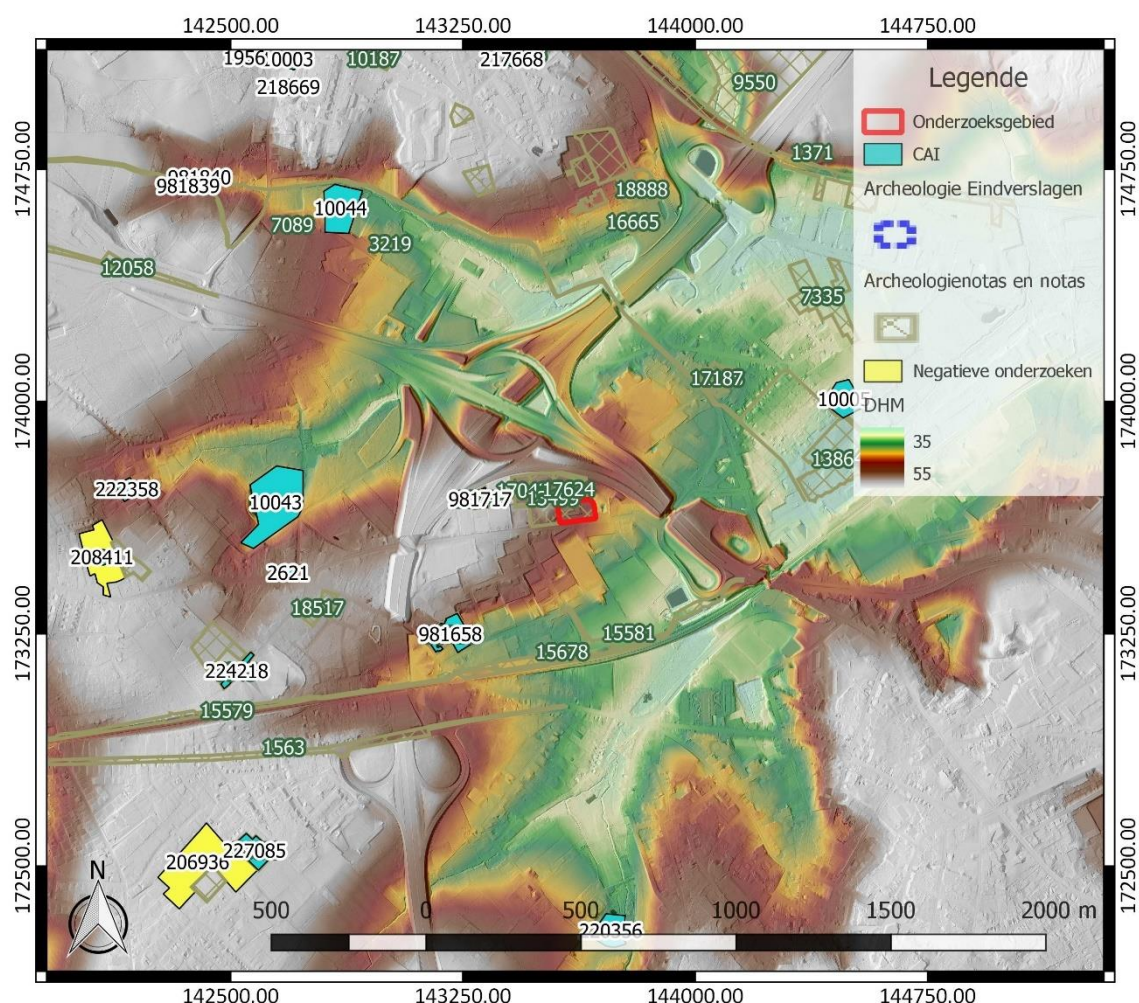
Figuur 32: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 32) toont dat de bebouwing binnen het onderzoeksgebied vervangen is door twee grote bouwblokken (blok D2 en D3 van de voormalige bebouwing). Er zijn ook verhardingen aangelegd, waardoor het projectgebied nu volledig bebouwd en verhard is. Het beeld komt niet meer overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto. Op het beeld uit 2022 (Figuur 15) is namelijk te zien dat de bebouwing en verharding recent gesloopt werden.

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 33). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Voor het bedrijventerrein waar het onderzoeksgebied deel van uitmaakt, werden in het verleden reeds 3 archeologienota's (CAI ID 13499, CAI ID 17043, CAI ID 17624) opgesteld (zie 2.2).

Figuur 33: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

De dichtstbijzijnde indicator op de kaart bevindt zich ca. 200 m ten westen van het onderzoeksgebied. Het betreft een landschappelijk booronderzoek (CAI ID 981717) op hetzelfde bedrijventerrein. Daaruit kon vastgesteld worden dat de bodems ter hoogte van het terrein veel puin

bevatten en dat hierdoor het potentieel op archeologische vondsten zo goed als onbestaande is.¹³ Ook verder naar het zuiden werd reeds een archeologisch vooronderzoek (CAI ID 981658) uitgevoerd. Hier werden bij een proefsleuvenonderzoek enkel funderingen en verstoringen uit de vorige eeuw aangetroffen.¹⁴

De meest nabijgelegen archeologische waarden in de omgeving bevinden zich al op een afstand van ca. 800 à 900 m en zijn te dateren in de middeleeuwen en de nieuwe tijd. Ten westzuidwesten van het onderzoeksgebied bevindt zich de Parochiekerk Sint-Egidius (CAI ID 2621), die teruggaat tot de 12de eeuw (volle middeleeuwen). Rond 1600 werd de toren van de toenmalige kerk heropgebouwd, na verwoestingen tijdens de godsdienstoorlogen. Van de oude kerk is enkel deze westtoren bewaard gebleven. De kerk bezat een kerkhof dat inmiddels verdwenen is. Tussen 1771 en 1778 werden het schip en het koor vernieuwd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog raakte de kerk zwaar beschadigd. Ze werd tussen 1947 en 1949 gerestaureerd. In 1966 werd het kerkhof verwijderd.¹⁵

Ten westen van het projectgebied is het kasteel van de heren van Bijgaarden met donjon gesitueerd (CAI ID 10043). Een eerste burcht werd mogelijk gebouwd in de tweede helft van de 12de eeuw. Het kasteel zou aangepast zijn in de 17de eeuw. Op het terrein bevindt zich een antropogeen reliëfverschil (mogelijk een motte) met een monumentaal relict (een ingemotte toren) uit de late middeleeuwen. De lichte verhevenheid waarop de toren zich bevindt, kan tegenwoordig nog moeilijk als motte beschouwd worden. De toren bestaat uit vijf niveaus met bovenaan een defensief platform met hoektorentjes. De donjon gaat mogelijk terug tot het begin van de 15de eeuw. Vanaf de 18de eeuw had de donjon geen functie meer en in de 19de eeuw was hij sterk vervallen. De toren werd tweemaal verlaagd, in 1840 en 1890. Los van de mogelijke motte staat een versterkt kasteel dat in de kern teruggaat tot in de 16de-17de eeuw. Tussen het begin van de 20ste eeuw en 1930 werd de bebouwing op het domein grondig aangepast en gerestaureerd.¹⁶

Ten oostnoordoosten situeerde zich het laatmiddeleeuwse Hof te Overjette (CAI ID 10005), dat voor het eerst vermeld werd in 1377. Op de Ferrariskaart (1771-1778) is de hoeve vermeld als “Cense Overieth.” De hoeve is inmiddels verdwenen.¹⁷

In de ruimere omgeving kwamen enkele losse vondsten van oudere datering aan het licht. Ter hoogte van CAI ID 206936 kwam aardewerk uit de metaaltijden tevoorschijn. Er werden geen sporen aangesneden op het terrein. De scherven wijzen echter mogelijk op de aanwezigheid van sporen uit de metaaltijden in de nabije omgeving.¹⁸ Ter hoogte van vindplaats CAI ID 208411 werd een fibula uit

¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Alfons Gossetlaan [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/981717> (Geraadpleegd op 28-09-2023)

¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Brusselstraat 148 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/981658> (Geraadpleegd op 28-09-2023)

¹⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Parochiekerk Sint-Egidius [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/2621> (Geraadpleegd op 28-09-2023); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Parochiekerk Sint-Egidius [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/38967> (Geraadpleegd op 28-09-2023)

¹⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Pelgrim de Bigard Kasteel [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/10043> (Geraadpleegd op 28-09-2023); Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Kasteel van Groot-Bijgaarden en bijgebouwen [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/38970> (Geraadpleegd op 28-09-2023)

¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Hof te Overjette [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/10005> (Geraadpleegd op 28-09-2023)

¹⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Stichelgatstraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/206936> (Geraadpleegd op 28-09-2023)

de midden-Romeinse tijd gevonden. Er werden tevens knopen uit de 16de-17de eeuw aangetroffen.¹⁹ Een ander proefsleuvenonderzoek (CAI ID 227085) leverde geen sporen op. Er werden wel enkele aardewerkfragmenten ingezameld die mogelijk uit de Romeinse tijd of middeleeuwen dateren.²⁰

Verder zijn er nog resten uit de middeleeuwen aanwezig in de ruime omgeving. De Sint-Quirinskapel in Zellik (CAI ID 217668), ca. 1,5 km ten noorden van het onderzoeksgebied, gaat terug tot de vroege middeleeuwen en is te zien op de Villaretkaart. De oudste kapel ontstond vermoedelijk uit een 9de-eeuws villakerkje van de villa Nether-Sellica. De keuze van de patroonheilige Sint-Quirinus, beschermheilige der veroordeelden, wijst vermoedelijk op de nabijheid van een openbare executieplaats. Het toponiem Galgenberg zou daarnaar verwijzen. De parochie kwam als dochterparochie van de Sint-Bavoparochie in 1107 of 1108 onder het patronaat van de Sint-Baafsabdij van Gent te staan. Tijdens de vroege middeleeuwen ontwikkelde de kapel zich tot een bedevaartsoord waar Sint-Quirinus werd aanbeden voor oog- en oorziekten en zieke kinderen. De kapel werd meermaals verwoest en heropgebouwd. Dit gebeurde onder meer in 1432, in 1516 en in 1798. In 1946 werd de bouwvallig geworden kapel gesloopt. De huidige kapel werd gebouwd in 1962.²¹

De Parochiekerk van Zellik, de Sint-Bavokerk (CAI ID 1956), kent een oorsprong in de volle middeleeuwen. In het jaar 974 was er reeds sprake van een kerk. Dit was vermoedelijk een houten kerk met een strodak. De kerk werd opgericht door de Sint-Baafsabdij van Gent en werd om die reden toegewijd aan Sint-Bavo. De kerk brandde af in 1431 en werd vervolgens vervangen door een romaanse kerk, die ingewijd werd op 20 december 1432. Het nieuwe gebouw werd opnieuw zwaar beschadigd tijdens de godsdiensttroebelen en werd gesloopt in 1648. De huidige kerk, een zandstenen hallenkerk in laatgotische stijl, werd gebouwd in de periode 1659-1662. Er volgden later nog enkele aanpassingen, waaronder de bouw van een nieuw koor in 1839. De kerk werd tot in 1937 omgeven door een kerkhof. In dat jaar werd het kerkhof vervangen door een nieuwe begraafplaats elders in de straat. Slechts een klein aantal grafzerken bleef bewaard.²²

Ook 't Hooghof in Zellik (CAI ID 3124), ook gekend als het Hof te Zellik, Groot Hof te Zellik en het Hof te Nederzellik, dateert uit de volle middeleeuwen. Deze vierkantshoeve gaat terug tot het begin van de 12de eeuw. De eerste vermelding dateert uit 1148. Het was oorspronkelijk een abdijhoeve van Affligem. De naam van de hoeve verwijst naar de ligging op een steile hoogte. Het hof werd volledig verwoest door een brand in 1794, maar werd kort daarna heropgebouwd. Het huidige gebouwenbestand klimt gedeeltelijk op tot de heropbouw op het einde van de 18de eeuw. Het complex werd uitgebreid in het midden van de 19de eeuw en opnieuw rond de eeuwwisseling.²³

¹⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Brusselstraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/208411> (Geraadpleegd op 28-09-2023)

²⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Stichelgatstraat Poëzielaan [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/227085> (Geraadpleegd op 28-09-2023)

²¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Sint-Quirinskapel [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/217668> (Geraadpleegd op 28-09-2023); Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Sint-Quirinskapel van 1962 [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/76847> (Geraadpleegd op 28-09-2023)

²² Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Parochiekerk Sint-Bavo [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/1956> (Geraadpleegd op 28-09-2023); Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Parochiekerk Sint-Bavo [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/76857> (28-09-2023)

²³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: 't Hooghof [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/3124> (Geraadpleegd op 28-09-2023); Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Abdijhoeve 't Hooghof [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/76852> (Geraadpleegd op 28-09-2023)

Tijdens de late middeleeuwen waren in de omgeving nog enkele hoeves te vinden. Het Hof te Nieuwenhove (CAI ID 10044) was eigendom van de Sint-Baafsabdij.²⁴ Ten oosten van de Sint-Bavokerk in Zellik lag het Hof te Op-Zellik of Nieuwhof (CAI ID 10003).²⁵ In Zellik bevond zich ook een vierkantshoeve uit de late middeleeuwen: het Kleinhof of Hof ten Borre (CAI ID 10004).²⁶

Er bevinden zich ook nog archeologische waarden uit de nieuwe en de nieuwste tijd in de omgeving. Op de Villaretkaart is een site met walgracht weergegeven ter hoogte van CAI ID 222358. Ze gaat dus minstens terug tot in 1745-1748 (terminus ante quem).²⁷ Verder werd ter hoogte van CAI ID 2003 een munt uit de 18de eeuw aangetroffen. De munt wordt specifiek gedateerd in 1753.²⁸

In Zellik bevindt zich de Galgenberg (CAI ID 218669), een heuvel die op de Vandermaelenkaart (1846-1854) is weergegeven. De heuvel is nog steeds te zien op de DHM-kaart. Op deze CAI-locatie bevindt zich tegenwoordig een burgerhuis uit 1875.²⁹ Tot slot zijn bij proefsleuvenonderzoek in de Bosstraat (CAI ID 224218) sporen uit de nieuwste tijd aangetroffen. Het gaat om negen sporen van recente of subrecente datum (eind 19de of 20ste eeuw). Eén greppel bleef ongedateerd en is mogelijk van oudere oorsprong.³⁰

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving die geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties geven, lichten we daarom hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied dateren uit de metaaltijden, de Romeinse tijd en de middeleeuwen. Voor de nieuwe en de nieuwste tijd kunnen we specifiek voor het onderzoeksgebied informatie bekomen over het toenmalige landgebruik door het raadplegen van historische kaarten en luchtfoto's. Ze tonen dat het onderzoeksgebied lange tijd in gebruik was als akkerland. In de tweede helft van de 20ste eeuw wordt het onderzoeksgebied verhard en bebouwd. Recent werden de gebouwen en verhardingen op het terrein reeds gesloopt.

²⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Hof te Nieuwenhove [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/10044> (Geraadpleegd op 28-09-2023)

²⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Hof te Op-Zellik [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/10003> (Geraadpleegd op 28-09-2023)

²⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Kleinhof [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/10004> (Geraadpleegd op 28-09-2023)

²⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Site met Walgracht [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/222358> (Geraadpleegd op 28-09-2023)

²⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Sint-Bavostraat 7 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/2003> (Geraadpleegd op 28-09-2023)

²⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Galgenberg [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/218669> (Geraadpleegd op 28-09-2023); Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Burgerhuis [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/76854> (Geraadpleegd op 28-09-2023)

³⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023: Bosstraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/224218> (Geraadpleegd op 28-09-2023)

Topografische kaarten geven aan dat het onderzoeksgebied stelselmatig genivelleerd werd, waarbij hele delen afgegraven zijn.

Landschappelijk kent het onderzoeksgebied een gunstige ligging, op een interfluvium dat zich bevindt tussen de Molenbeek en de Haverbeek. Booronderzoek dat in het verleden al uitgevoerd is, geeft echter aan dat in de zone waar bebouwing en verharding aanwezig was, het bodemarchief verstoord is. Dit sluit aan bij de vaststellingen van de geraadpleegde topografische kaarten. Daarenboven werd voor het onderzoeksgebied reeds een sloopvergunning bekomen en werden de bestaande gebouwen en verhardingen afgebroken, wat een bijkomende negatieve impact op het archeologisch bodemarchief betekent heeft. Dit alles maakt dat we het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied slechts laag inschatten.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de oprichting van een nieuwbouw en bijhorende omgevingsaanleg. Van verschillende bodemingrepen ligt de precieze verstoringsdiepte niet vast. Dit doet besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is. Uit het bureauonderzoek blijkt echter dat het bodemarchief binnen het onderzoeksgebied reeds sterk aangetast is. De bijkomende negatieve impact van de geplande werken op het bodemarchief is daardoor beperkt.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Bureauonderzoek toont aan dat het bodemarchief in het grootste deel van het onderzoeksgebied reeds aangetast is door de bouwwerken op het terrein in het verleden. Daar bovenop komt dat op het terrein reeds sloopwerken hebben plaatsgevonden die een bijkomende negatieve impact op het bodemarchief zullen gehad hebben. Daardoor hebben de geplande werken slechts een beperkte bijkomende negatieve impact op het bodemarchief dat reeds verstoord is. Dit alles doet besluiten dat het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied slechts laag is en dat het potentieel op kennisvermeerdering in geval van de uitvoering van bijkomend vooronderzoek eveneens laag is. Te laag om de kosten ervan te verantwoorden. Daarom worden in het kader van de geplande werken op het terrein geen bijkomende archeologische maatregelen meer nodig geacht.

3 Samenvatting

Naar aanleiding van plannen voor de oprichting van een nieuwbouw met bijhorende omgevingsaanleg, diende een archeologienota opgesteld te worden. Het bureauonderzoek toont aan dat het bodemarchief in het hele onderzoeksgebied reeds aangetast is door de bouwwerken op het terrein in het verleden. Daar bovenop komt dat voorafgaand aan de geplande nieuwbouw sloopwerken hebben plaatsgevonden die een bijkomende negatieve impact op het bodemarchief hebben gehad. Dit alles doet besluiten dat het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied slechts laag is en dat het potentieel op kennisvermeerdering in geval van de uitvoering van bijkomend vooronderzoek eveneens laag is. Te laag om de kosten ervan te verantwoorden. Daarom worden in het kader van de geplande werken op het terrein geen bijkomende archeologische maatregelen meer nodig geacht.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Dirix, E./C. Holstein, 2019: *Archeologische evaluatie van het bodemarchief aan de Alfons Gossetlaan te Groot-Bijgaarden (prov. Vlaams-Brabant). Verslag van resultaten*, Hasselt (ABO Archeologische Rapporten 940).

Ferket, R./N. Reyns, 2020: *Archeologienota Groot-Bijgaarden (Dilbeek) – Alfons Gossetlaan*, Bornem (Rapporten All-Archeo bvba 1089).

Ferket, R./N. Reyns, 2021: *Archeologienota Groot-Bijgaarden (Dilbeek) – Alfons Gossetlaan Bouwveld J*, Bornem (Rapporten All-Archeo bvba 1151).

Louis, A., 1957: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Anderlecht 87 E*, Gent.

Schroyen, K., 2003: *Toelichting bij de quartairgeologische kaart. Kaartblad 31-39 Brussel-Nijvel*, Brussel.

4.2 Websites

Cartesius (2023)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2023)
<https://dov.vlaanderen.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2023)
<https://geo.onroerenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2023)
<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2023)
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2023)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

